

İL-İ KAŞKAYİ DER TARİH-İ MUASİR-İ İRAN Kashkay Province in Modern Iranian History

Zühre Nur CELEP*

Öz

Tarih boyunca Türklerin yaşadığı coğrafyaya bakıldığında genel itibarıyla Çin Seddi'nden başlayarak Tuna boylarına, Sibiry'a'dan Hint Okyanusu ve Büyük Sahra çölüne kadar uzanan geniş bir bölgeyi kapsadığı görülmektedir. Bu bağlamda günümüz İran coğrafyası da Türklerin uzun bir süreden beri meskûn oldukları önemli bölgelerden biri olmuştur. İran, çeşitli etnik grupları bünyesinde barındırmakta olup nüfusunun çoğunluğunu Farslar ve Türkler oluşturmaktadır. Türkler de kendi aralarında Azerbaycan Türkleri, Kaşkaylar, Türkmenler, Halaçlar, Şahsevenler ve nicelik açısından daha küçük topluluklar şeklinde ayrılmaktadır. Kaşkay Türklerinin yaşadığı bölge ise İran'ın güneydoğusunda yer alan Fars eyaletidir. Tanıtımını yaptığımız bu çalışma, İran'ın çağdaş tarihinde kayda değer bir yere sahip olan Kaşkaylara ilişkin önemli eserlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın İran'ın modern tarihinde Kaşkayların oynadıkları role ilişkin zengin literatür ışığında önemli bilgiler sunması, Kaşkaylara yönelik çalışma yapanların başvurmak isteyeceği önemli Farsça kaynaklar arasında yer almasını sağlamıştır. Bu kitabı tanıtımımızdaki amaç, Kaşkayların modern siyasi tarihini ve onların konumlarını derli toplu ve değerli kaynaklar ışığında ve -kanaatimizce- objektif olma çabası içerisinde değerlendiren bir çalışma olmasından kaynaklanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kaşkaylar, Farslar, İran, siyasi tarih, kitap incelemesi.

ABSTRACT

When we look at the geography where Turks have lived throughout history, it is seen that it covers a wide region starting from the Great Wall of China to the Danube lengths, from Siberia to the Indian Ocean and the Great Sahara Desert. In this context, the geography of today's Iran has been one of the important regions where the Turks have been residing for a long time. Iran includes various ethnic groups and the majority of its population consists of Persians and Turks. Turks are also divided among themselves as Azerbaijani Turks, Qashqai's, Turkmens, Halacs, Shahsevans and smaller communities in terms of quantity. The region where the Qashqai Turks live is the Fars province in the southeast of Iran. This work, which you have introduced, is one

* Dr., Sakarya/Türkiye. E-posta: znurpeh@hotmail.com. ORCID: 0000-0003-4917-6034.

of the important works on the Qashqai, which has a significant place in the contemporary history of Iran. The fact that the study provides important information in the light of the rich literature on the role played by the Qashqai in the modern history of Iran has made it one of the important Persian sources that those working on the Qashqai will want to refer to. The purpose of introducing this book is due to the fact that it is a study that evaluates the modern political history of the Kashkays and their positions in the light of tidy and valuable sources and -in our opinion- in an effort to be objective.

Keywords: Kashkai, Persians, Iran, political history, book review.

Tayyibi, Mansur Nasiri (2014). *İl-i Kaşkayi Der Tarih-i Muasır-ı İran*. Tahran: Shirazehketab, 282 sayfa.

Mansur Nasiri Tayyibi tarafından Farsça olarak kaleme alınan bu eser, Kaşkayların çağdaş tarihine yönelik bir çalışmadır. Kaşkay kökenli Mansur Nasiri Tayyibi, Kaşkay ili tarihine yönelik çalışmalar yapan yazar ve araştırmacılardan birisidir. Yezd Üniversitesinde tarih eğitimi alan Tayyibi, daha sonra yüksek lisans tahsili almak amacıyla Tahran'a gitmiş ve burada Beşerî ve Kültürel Araştırmalar Enstitüsünde İslam sonrası İran tarihi üzerine eğitim görmüştür. 1999 yılı kışında *İkinci Dünya Savaşı'nın Sonundan 19 Ağustos Darbesine (Musaddık) Kadar İran Siyasi Gelişmelerinde Kaşkay İlinin Rolü* başlıklı tezini başarıyla savundu. Tahran liselerinde ve yükseköğretim merkezlerinde öğretmenlik yapmanın yanı sıra, Kaşkay İli ve Fars bölgesi üzerine odaklanarak çağdaş tarih alanında araştırmalara yöneldi.

İran'da yaşayan önemli Türk topluluklarından biri olan Kaşkaylar, çağdaş İran tarihinde kilit rol oynamışlardır. Bu özelliklerinde, buldukları coğrafi konum ve güçlü aşiret yapıları temel etkenler olmuştur. Kaşkay ilinin siyasi tarihi şimdiye kadar İranlı ve yabancı araştırmacılar tarafından birçok kez ele alınmasına rağmen çeşitli eksiklikler ve belirsizlikler varlığını korumaya devam etmektedir. Bu çalışmada "merkezi hükümet ve İran'a nüfuz eden yabancı güçlerle Kaşkay aşiret liderlerinin siyasi etkileşimlerinin nasıl olduğu, Kaşkay aşiretinin yerel ve bölgesel rakip güçlerle çatışmasının sebepleri ve bunun etkilerinin neler olduğu, Kaşkay aşiretinin siyasi yöneliminin ülkedeki mevcut gelişmeler üzerine tesiri ve sonuçlarının nasıl olduğu" sorularının cevapları aranmaktadır. Mevcut araştırma, bahsi geçen soruların tümüne cevap verme ve tüm eksiklikleri giderme iddiasında olmasa da bu kitabı diğer çalışmalardan ayıran temel özellik, yazarın son yıllarda ortaya çıkan yeni belge ve verileri kullanmış olmasıdır. Bu bağlamda Cumhurbaşkanlığı Arşiv

Merkezi, Ulusal Arşiv Merkezi, İslami Şura Meclisi Arşiv Merkezi, Dışişleri Bakanlığı Arşiv Merkezi, Çağdaş Tarih Çalışmaları Müessesesi gibi merkezlerde bulunan kaynaklara başvurulmuş, ayrıca kişisel belgelerden ve İngiliz Devlet Arşivlerinden de yararlanılmıştır. Bununla birlikte çalışmayı tamamlamak ve eldeki bilgileri karşılaştırmak için söz konusu olaylarla ilgili güncel literatüre ve çeşitli gazetelere de başvurulmuştur.

Kitap toplam dokuz bölümden oluşmakta olup I. bölüm, “Başlangıçtan Kaçarların Sonlarına Kadar” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm kendi arasında çeşitli alt başlıklar halinde ele alınmakta ve Kaşkay ilinin Kaçar döneminin sonuna kadarki tarihinin panoraması sunulmaktadır. Yazar bu bölüme, Kaşkay isminin kökenine dair nazariyeleri detaylı şekilde ele alarak başlamış ve Kaşkay isminin etimolojik ve coğrafi açıdan incelemesini yapmıştır. Daha sonra Kaşkaylara ilişkin en tartışmalı konulardan birisi olan “tarihi geçmiş ve kökenler” konusuna yer verilmiştir. Yazar bu konudaki mevcut araştırmaların, bu meseleyi henüz açıklığa kavuşturamadığını belirtmiştir. Bu meseleye dair en meşhur görüşün Kaşkayların, Halaçların bakiyesi olduğuna yönelik ileri sürülen iddia olduğunu da belirtmiştir. Yine diğer görüşlere de yer vererek bazı araştırmacıların Kaşkayları; Irak Türkleri, bazılarının Deşt-i Kıpçak Türkmenleri, bazılarının Azerbaycan ve Aran, bazılarının Sümerlerle ilişkilendirdiğini belirtmiştir. Yine bir diğer tartışmalı konu olan “Kaşkayların nasıl ve ne zaman Fars bölgesine geldiği” temel sorusu da çalışmada ele alınmışsa da bu konudaki belirsizliğin güncelliğini koruduğundan bahsedilmektedir. Bu konuyu aydınlatmak amacıyla, bazı seyyah ve araştırmacıların eserlerinde geçen bilgilere yer verilmiştir. Akabinde bu konuya yönelik kesin olan şeyin; Kaşkay kabilelerinin Fars bölgesine gelişinin bir anda ve eş zamanlı olmadığı ve Safeviler döneminde Cani Ağa Kaşkayı tarafından Kaşkaylar arasında siyasi birlik sağlandığı bilgisi olduğunu da belirtmiştir. Kaşkayların adına, kökenlerine ve nereden geldiklerine ilişkin tartışmalara yer veren yazar; Kaşkayların Savlet-üt Devle zamanına kadar olan tarihi geçmişine yönelik bilgiler sunmuştur. Bu kısımda dikkat çeken noktalardan biri, Kaşkay yönetici ailesinin, kendilerini Akkoyunlu Uzun Hasan’ın soyuna bağladıkları ve Şah İsmail’in de Uzun Hasan’ın torunu olması dolayısıyla bu iki ailenin birbiriyle yakınlaştığı yönünde bir anlatıya yer verilmesidir. Bu ve buna benzer bilgileri paylaştıktan sonra yazar, Kaşkayların siyasi tarih sahnesine çıkışına dair genel kesitler sunarak Kaşkayların yükselişinin sembolü olan Savlet-üt Devle’nin tarih sahnesine çıkışına kadar geçen sürede güç mücadeleleri ve tutunma çabalarını ele almıştır. Bu bağlamda öncelikle Afşarlar döneminde

Kaşkaylarda öne çıkan ve savaşlara katılan İsmail Han ve Hasan Han gibi si-malardan ve İsmail Han'ın gözlerinin kör ettirilmesinden ve Nadir Şah'ın Kaş-kay kabilesini sürgüne yollamasından bahsetmektedir. Nadir Şah'ın ölümün-den sonra ortaya çıkan karışıklıklardan faydalanan Kaşkaylar vatanlarına geri dönmüşler ve Zendler döneminde nüfuslarını arttırmışlardır. Daha sonra İsmail Han'ın oğlu Cani Han, Kaşkay ilinin başına geçmiştir. Bu dönemde Zendlerin himayesini kaybeden Kaşkaylar, Ağa Muhammed Han'ın başa geç-mesiyle birlikte itibarlarını kaybetmişler ve Fars bölgesinden göç ettirilmişlerdir. Ağa Muhammed Han'ın ölümüyle ve Feth Ali Şah'ın tahta geçmesiyle birlikte Cani Ağa, Kaşkay ilhanlığına ve onun oğlu Muhammed Ali Han da il beyliği makamına atanmıştır. Cani Ağa, Kaşkaylar arasında siyasi birlik sağ-ladığı için bugün Kaşkaylardan bazıları tarafından Kaşkay ilinin gerçek kuru-cusu olarak kabul edilmektedir. Bu kısmın devamında, Kaşkayların başına geçen Muhammed Ali Han'ın, Feth Ali Şah'ın oğlu Hüseyin Ali Mirza Ferman-ferma'nın kızlarından biriyle evlenerek gücünü sağlamlaştırdığından bahse-dilmiştir. Muhammed Han'dan sonra ilhanlığa geçen oğlu Muhammed Kulu Han döneminde, Nasireddin Şah'ın İngilizlere karşı Kaşkaylardan yardım tale-p ettiği görülmektedir. Muhammed Kulu Han, Lütf Ali Han liderliğinde, as-keri ekipman ile bir Kaşkay grubunu yardıma göndermiştir. Muhammed Kulu'nun ölümünün ardından Kaşkay ilhanı olan Muhammed Han döneminde Kaşkaylar, büyük bir kıtlıkla karşılaşmışlar ve bu kıtlık neticesinde çok fazla kayıp vermişlerdir.

Kitabın II. bölümü "Savlet-üt Devle'nin Ortaya Çıkması" adını taşımakta olup Savlet-üt Devle ve onun siyasi faaliyetlerine ayrılmıştır. Bu bölümde Savlet-üt Devle'nin siyasi arenada boy göstermeye başlaması, Ulema ile Savlet-üt Devle'nin meşrutiyet ve meşrutiyetçileri destekleme yönündeki te-masları, Savlet-üt Devle'nin Meşrutiyetçilere bakış açısı ve desteği, Bahtiyar-iler ile Kaşkaylar arasındaki rekabet ve güç mücadelesi, İngiliz-Kaşkay mü-cadelesinin arka planı gibi konulara yer verilmiştir. Burada en dikkat çeken hususlardan biri Meşrutiyet yanlısı Ulemanın; Savlet-üt Devle'nin Muham-med Ali Şah ile birleşmesini önleyebilmek adına gönderdiği name ve bu na-mede ondan Meşrutiyetçileri desteklemesini istemesidir. Bu nameye karşılık olarak Savlet-üt Devle de Meşrutiyetçilere karşı kendi vefakarlığını göster-mek amacıyla bir name göndermiş ve onlara yardım amacıyla Tahran fethine katılmak istediğini belirtmiştir. Ancak Meşrutiyetçiler mesafe boyutlarını göz önüne alarak onun Fars bölgesinde emniyeti sağlamasının daha doğru ola-cağını belirtmiştir. Bu bölümün devam eden kısımlarında, Kaşkaylarla Bahti-

yariler arasındaki güç mücadelesinin siyasi mücadeleye nasıl dönüştüğü süreci ele alınmaktadır. Daha sonra güney ticaret yollarının önemi ve söz konusu güzergahın Kaşkayların buldukları bölgeden geçtiğinden bahsedilerek bu bölgede Kaşkayların konumundan söz edilmiştir. Bu bölümün sonunda da Kaşkay-İngiliz mücadelesinin arka planı ele alınmıştır.

Kitabın III. bölümü “1. Dünya Savaşı” başlığını taşımaktadır. Yazarın bu bölümü, İngiliz ve Rus nüfuzunun İran halkı ve aşiretler üzerindeki etkisini ve Kaşkayların siyasi arenada aktif rol aldıkları döneme (Güney Polisi ile mücadele) vurgu yapmak amacıyla kaleme almış olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölümde en dikkat çekici kısım Kaşkayların arasında mevcut olan Alman sempatisi ve bu sempatinin İngilizlerle olan mücadeleye nasıl tesir ettiğine yönelik paylaşılan bilgilerdir. Bu dönemde Kaşkaylar da dâhil olmak üzere İranlıların bir kısmı, İngiltere ve Rusya’nın İran üzerindeki tesiri ve nüfuzunu azaltmak amacıyla Alman eğilimli bir politika sergilemişlerdir. Buna karşın Almanya da halkın İngilizlere olan bu tepkisinden yararlanmak ve onları kışkırtmak amacıyla etkili faaliyet göstermiştir. Almanya bu amaç doğrultusunda uzman memurlarını ve diplomatlarını göndererek güneydeki aşiretleri İngilizlere karşı kışkırtmaya başlamıştır. Daha sonra yazar, Güney Polisinin kuruluşu hakkında bilgi vermiştir. Bu bağlamda İngilizler, Rusya’nın da mutabakatı ile İngiliz subaylarının gözetiminde bir askeri güç kurma planı oluşturmuş ve bu plan çerçevesinde İran’ın güneyini doğrudan kontrol etmek için General Sir Percy Sykes komutasında Güney İran Polisi olarak bilinen bir polis gücü oluşturmaya karar vermiştir. Bu bilgiyi verdikten sonra yazar, detaylı şekilde Güney Polisi ile Kaşkayların mücadelelerinden bahsederek bu bölümü noktalamıştır.

IV. bölüm “Rıza Şah Dönemi” başlığını taşımaktadır. Yazar bu bölümde Rıza Han ve Savlet-üt Devle arasındaki ilişkilerin seyrine dair önemli bilgileri kaydederek ikisi arasındaki ilişkilerin bozulmasının nedenlerini ve sonuçlarını irdelemiştir. Yazar bu bölüme Rıza Han’ın gücünü sağlamlaştırması ve Savlet-üt Devle’nin bu güç karşısında onunla yakınlaşması yönündeki gelişmeyle başlamaktadır. Rıza Han, Savlet-üt Devle’den ülkede o sıralarda ortaya çıkan aşiret isyanlarını bastırmak için yararlanmak istemekteydi. Ancak Rıza Han isyanları bastırmanın akabinde tahta çıkmasının ardından, aşiretlerin gücünü kırmak ve onları pasifize etmek amacıyla silahlarını toplama ve zorunlu iskâna tabi tutma politikası (Tahta Kapu) yürüttü. Bu politikadan güçlü bir aşiret yapısına sahip olan Kaşkaylar da etkilenmiş ve bu uygulamalara isyanla cevap vermişlerdir. Bu durumun neticesi olarak Savlet-üt Devle

tutuklanmış, Nasır Han ve ailenin diğer üyeleri ise Tahran'a sürgüne gönderilmiştir. Rıza Şah isyancıları sakinleştirmek amacıyla Fars bölgesine gitmiştir. Bundan da cevap alınamayınca isyancılarla konuşmak amacıyla Melik Mansur Han Şiraz'a gitmiş ve Kaşkayların isyancı liderleriyle görüşme yapmıştır. Ancak isyancıları yatıştıramadığı gibi kendisi de isyancılara katılmıştır. Daha sonra Melik Mansur Han, Kaşkay ilhanı olarak atandı. İsyancılar, Savlet-üt Devle'nin serbest bırakılmasını ve Şiraz'a gönderilmesini istemekteydiler. Rıza Şah, Kaşkayların şartlarını kabul etti ve isyan bastırıldı. Ortalık yatıştıktan sonra tekrar ayaklanmalarını garanti altına almak için çeşitli tedbirler alınmıştır. Bunlar arasında Kaşkayların silahlarının toplanması, Savlet-üt Devle'nin yeniden hapse atılması ve birkaç ay hapiste kaldıktan sonra şaibeli bir şekilde öldürülmesi yer almaktadır. Öyle ki devlet, cesedinin bile Fars bölgesine gömülmesine izin vermemiştir.

V. bölüm "2. Dünya Savaşı" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde 2. Dünya Savaşı'nda Kaşkayların İran'daki rolü, siyasi eğilimleri ve sonuçları irdelenmiştir. Yazar bu bölüme 2. Dünya Savaşı'nın başlama serüveni ile ilgili bilgi vererek başlamıştır. Kaşkaylar, bu savaşta tarihi tecrübelerine dayanarak İngilizlere karşı olumsuz bakış açısına sahip oldukları için Almanya'ya eğilim göstermişlerdir. Bu bağlamda tahsillerini Avrupa'da yapan ve Savlet-üt Devle'nin oğulları olan Melik Mansur Han ve Muhammed Hüseyin Han, Almanya ile yakınlaşmıştır. Kendi güçlerini, Kafkasya yoluyla İran'dan geçirme amacıyla olan Almanlar, bu iki kardeşe temas kurarak onları Berlin'e davet etmiştir. Bu iki kardeş, babalarının ölüm nedenini İngilizlerden bilmeleri, Hitler'in Sovyet toprağında ilerlemesi ve Almanların zaferi halinde Nasır Han'ın İran tahtına geçeceğini düşünmeleri gibi gerekçelerden dolayı bu daveti kabul etmiştir. İngilizler ise Güney İran'da menfaatlerinin zarar göreceğinden korktukları için bu durumu takip etmiş ve Kaşkaylara karşı saldırı hazırlığına girişmişlerdir. Bölümün devamında, İngiliz-Kaşkay mücadelelerine yer verilmiştir. Bölümün son kısımlarında, Melik Mansur Han ve Muhammed Hüseyin Han'ın Türkiye'de kalması vesilesiyle Türkiye'nin de adının geçtiğini görmekteyiz. Söz konusu isimler, bir müddet İstanbul'da kalarak İran'daki Kaşkaylar hakkında bilgi aldıktan sonra İran'a dönmek istemişlerdir. Bu nedenle İran konsolosluğu ve Ankara büyükelçiliği aracılığıyla İran hükümetinden, İran'a dönüşler için gerekli yardımın sağlanmasını talep etmişlerdir.

VI. bölüm, "Siyasi Gücün Zirvesinde" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, Tudeh Partisinin teşkilinden ve faaliyetlerinden bahseden yazar, bu partinin faaliyetlerinin, Kaşkay ve Bahtiyariler gibi dost olmayan iki aşireti birbiriyle yakınlaştırdığından söz etmektedir. Bu bağlamda Fars bölgesindeki aşiretler

arasında birlik oluşturmak amacıyla Hüsrev Kaşkayı öncülüğünde yapılan toplantıya davet edilen Kohgiluye, Buyer Ahmed, Mamasani gibi aşiretler Güney Hareketi/İsyanı¹ birliğine katılmışlardır. 1946 yılında İran'ın güneyinde çeşitli aşiretlerin eşlik ettiği bir isyan meydana gelmiştir ve söz konusu isyan hem katılan gruplar hem de kapsamı bakımından İran'daki son büyük aşiretil hareketi olarak okunabilir. Yazara göre Kaşkay aşiretinin bu isyanın merkezi olması dolayısıyla Güney Hareketi ya da İsyanı olarak anılan bu hareketin incelenmesi ve araştırılması, söz konusu aşiretin siyasi tarihinde önem taşımaktadır.

VII. bölüm “Petrolü Millileştirme Hareketi” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm, Musaddık'ın başbakanlığı süresince gerçekleştirmiş olduğu teşebbüslerin İran ve özellikle Kaşkaylar üzerinde etkisini ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır. Musaddık'ın başbakan olmasıyla Kaşkaylar siyasi arenaya daha fazla dâhil oldular. Musaddık'a karşı sempati besleyen Kaşkaylar, ona, siyasi faaliyetleri boyunca destek olmuşlardır. Bu bağlamda Hüsrev Han ve Muhammed Hüseyin Han mecliste Milli Cephenin bir üyesi olarak Musaddık'ı destekleyen çalışmalarda bulunmuşlardır. Musaddık'ın düşüşüyle Kaşkaylar da bir kez daha güçlerini kaybetmişlerdir. Rejimin, bu aşiretin siyasi sistemini çökertme girişimleriyle birlikte bu geleneksel yapı büyük oranda ortadan kaldırılmış ve bundan sonra Kaşkay ili bir daha eski gücünü bulamamıştır.

Kitabın VIII. bölümü, “Darbe Hükümeti” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Kaşkayların mücadeleleri ve merkezi hükümetin bu mücadeleyi bastırmak için yaptığı teşebbüsler (Amerikalılarla işbirliği gibi) aktarılmaktadır. Bu sırada Tudeh Partisi, merkezi hükümet ile mücadele etmek ve ittifak oluşturmak amacıyla Kaşkaylarla görüşme yapmıştır. Tudeh Partisi ve Kaşkayların işbirliği ihtimali, hem merkezi hükümeti hem de Amerikalıları korkuya düşürmüştür. Merkezi hükümetin uzlaşma amacıyla Kaşkaylarla yaptığı görüşmeler sırasında Kaşkayların taleplerinden birinin Musaddık'ın hapisten çıkarılması olması Kaşkayların Musaddık'a bağlılıklarının en önemli göstergelerindendir. Yazar bölümün sonuna doğru Muhammed Rıza Şah'ın Kaşkaylara yönelik tutumuna dikkat çekerek Şah'ın Kaşkaylara karşı negatif söylemlerinden ve iç karışıklıklar çıkararak bu grubu istemediğinden bahsetmiştir. Kaşkaylar, merkezi hükümetle mücadelesine; Amerika'nın Şah'a destek vermesi dolayısıyla bu güçler karşısında tutunamayacaklarını bildikleri için devam edememişlerdir. Bunun sonucu olarak da Nasır Han Cenevre'ye, Muhammed

---

¹ İran'ın güneyinde yaşayan çeşitli aşiretlerin katılımıyla oluşan ve merkezi hükümete karşı olan bir harektir.

Hüseyin Han da Amerika'ya sürgün edilmiştir. Kaşkay liderlerinin sürgününden sonra da merkezi hükümet, Kaşkay liderlerinin nüfuzunu kırmak için uğraşmıştır.

IX. bölüm “Dışarıda Siyasi Mücadele, İçeride İl İsyanı” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Kaşkay liderlerinin sürgünden sonraki akıbetleri ve Kaşkaylıların son mücadeleleri ele alınmaktadır. Şahın emrine göre Kaşkay yönetici soyundan sadece bir kişinin İran'da yaşayabilmesi dolayısıyla Melik Mansur Han İran'da kalmış, geri kalanlar ise İran'dan gönderilmişlerdir. 1951'li yılların sonlarında Menuçehr İkbâl'in başbakanlığı dönemlerinde ülkenin iktisadi, siyasi durumunun vahameti zirveye ulaştı. Bu nedenle muhalefetin siyasi kanalı bir ölçüde sağlandı. Milli cephenin geri kalan güçleri de yeniden çalışmaya başladı. Ülke dışından gelen muhaliflerin faaliyetleri de yeniden yükseldi. Bu ortam Hüsrev Han'ı da teşvik etti ve bu amaç doğrultusunda Milli Cephenin bazı isimleriyle temas kurdu. 1961'in başlarında Münih'te bulunan Hüsrev Han, ülke dışında Milli Cephe yüksek konseyini kurarak kendi mücadelesini halka duyurmaya karar verdi. Yazar bölümün devamında Hüsrev Han'ın bu uğurdaki faaliyetlerine yer vermiştir. Bunun yanı sıra bu kısımda Muhammed Rıza Şah'ın uygulamaya koyduğu toprak kanununun güney aşiretleri üzerindeki etkisi ve doğurduğu sonuçlar da incelenmiştir. Son kısımda ise Pehlevi yönetimine tepkili olan Kaşkaylıların, İslam devrimine verdikleri destek ele alınmıştır.

Sonuç bölümünde kitabın genel olarak özeti çıkarılmış ve Kaşkaylıların güçten düşmesinin nedenleri sorgulanmıştır. Nedenler arasında Kaşkay ili soylularının merkezi hükümet ile karşı karşıya gelmeleri, İngiltere ve Amerika gibi devletlerin müdahaleleri, Kaşkaylıların bölgesel bağımsızlık isteği, Kaşkaylıların Şah'a muhalif gruplara katılarak rejimle mücadele etmesi gibi sebepler sayılmıştır. Bununla birlikte rejimin, Kaşkaylıları pasifize etmek için izlediği politikalar da açıklanmıştır. Örneğin Kaşkay liderlerinin İran dışına sürgünü, siyasi liderler ile aşiret arasındaki bağın kopmasına yol açmıştır. Bunun yanı sıra Kaşkay liderlerinin mallarının müsadere edilmesi onlara nihai darbeyi indirmiştir.

Kaşkaylıların çağdaş tarihini bütüncül olarak ele alan ve çağdaş Kaşkay tarihine yönelik çalışma yapmak isteyenler için önemli Farsça kaynaklardan biri olan bu çalışma, zengin literatürden faydalanarak genel bir siyasi tarih tablosu sunmuştur. Çalışmada Kaşkaylıların eğitimine yönelik verilen sınırlı bilginin dışında kültürel konulara yer verilmemiştir. Yalın bir dili olan bu çalışma, Kaşkaylılara yönelik genel bir bilgi edinmek isteyen araştırmacılar açısından temel kaynaklardan biri olma özelliğine sahiptir. Çalışma ele alınırken

kullanılan literatür çeşitliliği ve metnin üslubu, yazarın objektiflik çabası güttüğünü göstermektedir.

Kaynakça

Tayyibi, Mansur Nasiri (2014). *İl-i Kaşkayi Der Tarih-i Muasır-ı İran*. Tahran: Shirazehketab.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*